HARBIY PEDAGOGIKA VA HARBIY PSIXOLOGIYA FANLARINI O‘QITISHDA TALABALARDA HARBIY QADRIYATLI MUNOSABATLARNI BOSQICHMA-BOSQICH SHAKLLANTIRISH

ПОЭТАПНОЕ ФОРМИРОВАНИЕ У СТУДЕНТОВ ВОЕННО-ЦЕННОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ВОЕННОЙ ПЕДАГОГИКИ И ВОЕННОЙ ПСИХОЛОГИИ

STEP-BY-STEP DEVELOPMENT OF MILITARY VALUE-BASED RELATIONSHIPS AMONG STUDENTS IN TEACHING MILITARY PEDAGOGY AND MILITARY PSYCHOLOGY

Ibragimov Anvarjon Jahongirovich
Qarshi davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi, dotsent

Annotatsiya. Maqolada harbiy pedagogika va harbiy psixologiya fanlarini o‘qitish jarayonida talabalarda harbiy qadriyatli munosabatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish metodikasi bayon etilgan. Mashg‘ulotlarni tashkil etishning besh bosqichi – maqsadni aniqlashtirish va motivatsiya, faoliyatni rejalashtirish, faoliyatni amalga oshirish, natijalarni muhokama qilish va monitoring, baholash – ularning mazmuni va vaqt taqsimoti bilan tavsiflangan. Ishlarni auditoriya mashg‘ulotlarida rasmiy va auditoriyadan tashqari tadbirlarda norasmiy qadriyatli munosabatlarni shakllantirish yo‘nalishlarida olib borish asoslangan, fanlar bo‘yicha mavzular, metodlar va kutilayotgan natijalar jadval shaklida berilgan.

Аннотация. В статье изложена методика поэтапного формирования у студентов военно-ценностных отношений в процессе преподавания военной педагогики и военной психологии. Описаны пять этапов организации занятий – целеполагание и мотивация, планирование деятельности, осуществление деятельности, обсуждение результатов и мониторинг, оценивание – с указанием их содержания и распределения времени. Обосновано проведение работы в двух направлениях: формирование официальных ценностных отношений на аудиторных занятиях и неофициальных – во внеаудиторных мероприятиях; темы, методы и ожидаемые результаты по дисциплинам представлены в виде таблицы.

Abstract. The article presents a methodology for the step-by-step development of military value-based relationships among students in teaching Military Pedagogy and Military Psychology. Five stages of organising a class are described with their content and time allocation: goal setting and motivation, planning, carrying out the activity, discussion of results and monitoring, and assessment. The work is organised along two lines – shaping formal value-based relationships in classroom sessions and informal ones in extracurricular activities – and the topics, methods and expected outcomes for each course are summarised in a table.

Kalit so‘zlar: talaba, harbiy qadriyat, harbiy pedagogika, harbiy psixologiya, bosqichma-bosqich ta’lim, rasmiy va norasmiy munosabatlar, mikromashg‘ulot, trening.

Ключевые слова: студент, военная ценность, военная педагогика, военная психология, поэтапное обучение, официальные и неофициальные отношения, микрозанятие, тренинг.

Keywords: student, military value, military pedagogy, military psychology, step-by-step learning, formal and informal relationships, micro-teaching, training.

Kirish

Oliy ta’lim muassasalarida harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining samaradorligi ko‘p jihatdan o‘quv mashg‘ulotlarining qanday tashkil etilishiga bog‘liq. Qurolli Kuchlar harbiy xizmatchilarining ma’naviy-ma’rifiy saviyasini oshirishga qaratilgan davlat siyosati [1] yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashda nafaqat bilim, balki qadriyatli munosabatlarni shakllantirishni ham talab qiladi. Harbiy pedagogika va harbiy psixologiya fanlari bu vazifani amalga oshirish uchun eng qulay imkoniyatga ega, chunki ularning mazmuni bevosita jamoa, tarbiya va shaxslararo munosabatlar masalalariga bag‘ishlangan.

Biroq amaliyotda bu fanlar ko‘pincha axborot berishga yo‘naltirilgan holda o‘qitiladi, talabalarning faol ishtiroki, birgalikdagi faoliyati va o‘z faoliyatini tahlil qilishi yetarlicha ta’minlanmaydi. Natijada harbiy qadriyatlar talabalar uchun ichki e’tiqodga aylanmay, tashqi talab sifatida qolib ketadi.

Tadqiqotning maqsadi – harbiy pedagogika va harbiy psixologiya fanlarini o‘qitish jarayonida talabalarda harbiy qadriyatli munosabatlarni bosqichma-bosqich shakllantirish metodikasini ishlab chiqish va uning tashkiliy-mazmuniy asoslarini bayon etishdan iborat.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Ta’lim jarayonini bosqichma-bosqich loyihalash g‘oyasi pedagogik texnologiyalar nazariyasida keng ishlab chiqilgan. V.P.Bespalko pedagogik tizimni aniq belgilangan maqsadlardan natijalar diagnostikasigacha bo‘lgan izchil jarayon sifatida talqin qilgan [3]. A.N.Leontyevning faoliyat nazariyasiga ko‘ra, shaxsning qadriyat-mo‘ljallari u bajaradigan faoliyat va undagi motivlar orqali shakllanadi [4]. D.Kolbning tajriba orqali o‘qitish modeli esa bevosita tajriba, uni muhokama qilish va tahlil etish o‘rganishning zaruriy bosqichlari ekanini ko‘rsatadi [5].

Jamoa psixologiyasi va muloqot masalalari E.G‘.G‘oziyev ishlarida yoritilgan [2], bo‘lajak mutaxassislarning kasbiy tayyorgarligi modellari Sh.Nurullayeva tomonidan tadqiq etilgan [6; 7]. Ammo mazkur nazariy qarashlarni harbiy fanlarni o‘qitishda qadriyatli munosabatlarni shakllantirishga tatbiq etish masalasi yetarlicha ishlab chiqilmagan.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda pedagogik, psixologik va metodik adabiyotlarni tahlil qilish, harbiy pedagogika va harbiy psixologiya fanlari o‘quv dasturlarini tahlil qilish, pedagogik modellashtirish, mashg‘ulot bosqichlarini loyihalash, mavzular va metodlarni tizimlashtirish metodlaridan foydalanildi. Metodologik asos sifatida faoliyatli, aksiologik va shaxsga yo‘naltirilgan yondashuvlar tanlandi.

Natijalar

1. Harbiy qadriyatli munosabatlarni shakllantirishga qaratilgan mashg‘ulotni tashkil etishning besh bosqichli tuzilmasi ishlab chiqildi.

1-bosqich. Maqsadni aniqlashtirish va motivatsiya (5–10 daqiqa). Umumiy maqsad asosida aniq maqsadlar belgilanadi, har bir talaba o‘z vazifasi nuqtai nazaridan maqsadini aniqlab oladi. O‘qituvchi suhbat orqali kutilayotgan natijaga qiziqish uyg‘otadi, maqsadga erishishni talabaning ichki ehtiyojiga aylantiradi, kerakli materiallar va vaqtdan unumli foydalanish bo‘yicha maslahat beradi.

2-bosqich. Faoliyatni rejalashtirish (10–15 daqiqa). Bajariladigan vazifalar rejasi tuziladi, har bir ishning mazmuni, unga ajratiladigan vaqt va kutilayotgan natija aniqlanadi.

3-bosqich. Faoliyatni amalga oshirish (20–30 daqiqa). O‘zlashtirilgan nazariy bilimlar asosida guruhda, kichik guruhlarda yoki yakka tartibda topshiriqlar bajariladi, treninglar va mikromashg‘ulotlar o‘tkaziladi. Guruh ishi yakunida guruh vakili natijani taqdim etadi.

4-bosqich. Natijalarni muhokama qilish va monitoring (15 daqiqa). O‘qituvchi guruhlar ishini kuzatadi, natijalarni qiyosiy tahlil qiladi, maqsadga erishish darajasini aniqlaydi. Har bir guruh natijasi boshqa guruhlar ishtirokida muhokama qilinadi; fikrlarning xolisligi va munosabatlarning odobliligiga e’tibor beriladi.

5-bosqich. Baholash (10 daqiqa). Talabalarning mashg‘ulotdagi ishtiroki va natijalariga ko‘ra reytingi aniqlanadi, har bir a’zoning topshiriqni bajarishdagi hissasi va taqdimotdagi fikrlari inobatga olinadi, eng yaxshi natija ko‘rsatgan guruh rag‘batlantiriladi.

2. Harbiy qadriyatli munosabatlarni shakllantirish ishlari ikki yo‘nalishda tashkil etildi: birinchi yo‘nalish – auditoriya mashg‘ulotlarida harbiy pedagogika va harbiy psixologiya fanlarining tegishli mavzulari doirasida rasmiy qadriyatli munosabatlarni shakllantirish; ikkinchi yo‘nalish – auditoriyadan tashqari tadbirlarda (ma’naviyat soatlari, jasorat darslari, mustaqil ta’lim, ekskursiyalar) norasmiy qadriyatli munosabatlarni shakllantirish.

3. Har ikki fan bo‘yicha harbiy qadriyatli munosabatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi mavzular, mashg‘ulot maqsadlari, metodlar va kutilayotgan natijalar aniqlandi (1-jadval).

1-jadval. Harbiy qadriyatli munosabatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi mavzular va metodlar

№	Mavzu	Mashg‘ulot maqsadi	Metodlar	Kutilayotgan natija
Harbiy pedagogika fani				
1	Tarbiya jarayonining metodologik asoslari	Tarbiyaning metodologik asosi bo‘lgan rasmiy harbiy qadriyatlar tizimi bilan tanishtirish	Pedagogik modellashtirish, qiyosiy tahlil	Talabalar harbiy vaziyatlarni tarbiya qonuniyatlari asosida modellashtirishni o‘rganadi
2	Xavfsizlik, osoyishtalik va farovonlikning inson tarbiyasiga bog‘liqligi	Harbiy faoliyatning tinchlikni saqlashdagi o‘rnini, xavfsizlik va osoyishtalikni muhim harbiy qadriyat sifatida o‘rganish	Imitatsion mashqlar, mikromashg‘ulot	Talabalar harbiy vaziyatlarda jamoadoshlari xavfsizligini ta’minlash va munosabatlarni tartibga solish ko‘nikmasini egallaydi
Harbiy psixologiya fani				
1	Guruh va jamoa haqida umumiy tushuncha. Guruh va jamoaning tasnifi	Jamoaviy munosabatlarda rasmiy va norasmiy harbiy qadriyatlarga oid tushunchalar tizimini shakllantirish	Situatsion masalalar, mikromashg‘ulot, “Tanishuv” treningi	Talabalar jamoa manfaatini shaxsiy manfaatdan ustun qo‘yishga va uni himoya qilishga o‘rganadi
2	Jamoa psixologiyasi va uning tuzilishi	Shaxs va jamoa munosabatlari tizimidagi harbiy qadriyatlarni to‘g‘ri tushunish va ularga amal qilish ko‘nikmasini shakllantirish	Jamoaviy munosabatlarni aniqlash metodikasi, “Hayotdagi shiorim” treningi	Talabalar jamoasida rasmiy va norasmiy harbiy qadriyatlarga asoslangan munosabatlar qaror topadi

Muhokama

Taklif etilgan besh bosqichli tuzilma pedagogik texnologiyaning maqsaddan natija diagnostikasigacha bo‘lgan mantiqiga [3] mos keladi. Uning to‘rtinchi va beshinchi bosqichlari D.Kolb modelidagi tajribani muhokama qilish va tahlil etish bosqichlariga [5] yaqin bo‘lib, talabaning o‘z faoliyatini refleksiya qilishiga sharoit yaratadi. Faoliyat nazariyasiga [4] ko‘ra, qadriyatlar aynan shunday birgalikdagi faoliyat va uni anglash jarayonida ichki motivga aylanadi.

Rasmiy va norasmiy yo‘nalishlarning uyg‘unligi muhim ahamiyatga ega: auditoriyada shakllangan qadriyatli munosabatlar auditoriyadan tashqari tadbirlarda norasmiy muloqot orqali mustahkamlanmasa, ular yuzaki bo‘lib qolishi mumkin. Talabalar jamoasidagi munosabatlarni mustahkamlash faqat o‘qituvchilarga emas, balki talabalarning o‘ziga ham bog‘liq, shuning uchun talabalar o‘zini o‘zi boshqarish organlarini bu ishga jalb etish maqsadga muvofiq.

Mazkur metodika nazariy jihatdan asoslangan; uning samaradorligini aniqlash uchun keyingi bosqichda nazorat va tajriba guruhlarida pedagogik tajriba-sinov o‘tkazish rejalashtirilgan.

Xulosa va takliflar

Talabalar jamoasi – o‘z qonuniyatlari asosida yashaydigan va rivojlanadigan murakkab ijtimoiy organizm. Uning psixologik xususiyatlari va rivojlanish qonuniyatlarini bilish hamda ulardan mohirona foydalanish o‘qituvchiga harbiy pedagogika va harbiy psixologiya fanlari bo‘yicha tarbiyaviy vazifalarni

muvaffaqiyatli hal etish imkonini beradi. Mashg‘ulotlarni besh bosqichda tashkil etish va ishni rasmiy hamda norasmiy yo‘nalishlarda olib borish talabaning umumiy qadriyatlar tizimiga ega jamoada o‘z o‘rnini topishi va o‘z qadriyatlarini jamoa qadriyatlari bilan uyg‘unlashtirishiga xizmat qiladi.

Amaliyot uchun quyidagilar tavsiya etiladi: harbiy pedagogika va harbiy psixologiya fanlari bo‘yicha amaliy mashg‘ulotlar ishlanmalarini besh bosqichli tuzilma asosida qayta ko‘rib chiqish; ma’naviyat soatlari va jasorat darslari rejalarini auditoriya mavzulari bilan muvofiqlashtirish; mashg‘ulot yakunidagi baholashda talabaning jamoadagi hamkorligini alohida mezon sifatida hisobga olish.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari harbiy xizmatchilarining ma’naviy-ma’rifiy saviyasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish to‘g‘risida”gi PQ-3898-son qarori. 2018-yil.
2. G‘oziyev E.G‘. Muloqot psixologiyasi. – T., 2001. – 134 b.
3. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М.: ИРПО МО РФ, 1995.
4. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1975.
5. Kolb D.A. Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. – Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1984.
6. Nurullayeva Sh.U. Bo‘lajak o‘qituvchilar kasbiy tayyorgarligi modelida pedagogning professional kompetentligini rivojlantirish yo‘llari // Ta’limda uzviy kasbiy rivojlanishning jamiyat taraqqiyotidagi roli: xalqaro ilmiy-amaliy konferensiya materiallari. – Qarshi, 2022. – B. 150–152.
7. Nurullaeva Sh. Modern pedagogical models of professional training of future teachers in Uzbekistan // Excerpts from Uzbekistan. – Alexandria University, 2022. – P. 95–97.